Руслана Власенко,
канд. біол. наук, доцент,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

КОМПЛЕКСНИЙ СТАТИСТИЧНИЙ МОНІТОРИНГ ТА ГЕОПРОСТОРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розбудови національної системи вищої педагогічної та природничої освіти в Україні проходить під упливом глибоких суспільно-політичних, соціально-економічних та безпекових викликів. Забезпечення закладів загальної середньої освіти висококваліфікованими вчителями-географами виступає стратегічним базисом успішної реалізації концептуальних засад реформи «Нова українська школа», екологізації освітнього процесу та практичного втілення Цілей сталого розвитку. Динамічні зсуви демографічної ситуації, вимушена внутрішня та зовнішня міграція населення, а також трансформація мережі навчальних закладів зумовлюють нагальну потребу комплексного моніторингу просторово-часової організації підготовки фахівців за спеціальністю А 4 Середня освіта та 014 Середня освіта [1].

Питанням модернізації педагогічної освіти, впровадженню інтегрованих підходів у викладанні природничих дисциплін та розвитку професійних компетентностей майбутніх учителів географії присвячено Т. Андрійчук, Р. Власенко, О. Коберника, Л. Паламарчук, Г. Щуки та інших науковців [1–8; 9–11]. Водночас геопросторова поляризація та кваліфікаційна трансформація освітніх програм першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти в умовах воєнного стану та цифрової перебудови потребують цілісного статистико-картографічного узагальнення.

Мета дослідження полягає у здійсненні суцільного статистичного моніторингу, визначенні геопросторової динаміки та обґрунтуванні кваліфікаційних векторів трансформації системи підготовки вчителів географії в Україні у 2020–2025рр.

Емпіричну основу розробок становить суцільний моніторинг даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) щодо вступних кампаній 2020–2025 рр. у 27 закладах вищої освіти України, що реалізують освітньо-професійні програми зі спеціальності А 4 Середня освіта. Досліджуваний часовий інтервал охоплює три логічні фази: довоєнне розширення та пандемічну адаптацію (2020–2021рр.); воєнний шок та інституційну реструктуризацію (2022–2023рр.); адаптивну стабілізацію та масову «бюджетизацію» вступу (2024–2025рр.).

Методологічний інструментарій включає ГІС-моделювання у геоінформаційній системі QGIS (побудова серії порівняльних картосхем), кореляційний аналіз Пірсона (r) для визначення зв'язку між конфігурацією освітніх програм та заповнюваністю ліцензійного обсягу, а також кваліфікаційний моніторинг (зіставлення моно-, дво- та мультипрофільних підходів) [4].

Аналіз першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: дидактичний вектор двопрофільності. Статистичний моніторинг засвідчив глибоку структурну перебудову першого рівня вищої педагогічно-географічної освіти. У 2020 р. суттєво переважали класичні монопрофільні програми (підготовка суто вчителя географії), кількість яких становила 52 ОП. До 2025р. їхнє число скоротилося до 30 ОП (падіння на -42,3%). Пік скорочення припадає на 2022р., що зумовлено призупиненням діяльності або оптимізацією ЗВО у зоні активних бойових дій [2, 5].

Натомість двопрофільні освітні програми («Географія + Біологія /Екологія», «Географія + Іноземна мова/Туризм») продемонстрували високу адаптивну життєздатність: їхня кількість зросла з 18 у 2020 р. до 26 у 2025 р., фактично зрівнявшись із монопрофільними. Поширення двопрофільності є відповіддю вищої школи на запит НУШ щодо «універсального вчителя природничих наук», спроможного викладати міждисциплінарні курси («Природничі науки», «Пізнаємо природу») в малокомплектних закладах освіти. Розраховано помірний позитивний кореляційний зв'язок (r = 0,42) між запровадженням другої спеціальності та стабільністю заповнення місць державного замовлення в регіональних ЗВО.

Аналіз другого (магістерського) рівня вищої освіти: концептуальний вектор фахової монопрофільності. На відміну від бакалаврату, у магістратурі виявлено протилежну тенденцію – зсув у бік поглибленої фахової спеціалізації. Частка класичних монопрофільних програм зросла з 56,5% (13 ОП) у 2020р. до 78,3% (18 ОП) у 2025р. Мережа магістерських ОП пройшла цикл від екстенсивного розширення (з 23 до 31 ОП у 2020–2021рр.) до оптимізаційного стиснення назад до 23 ОП у 2025р. (-26% від пікового значення). Складні двопрофільні та мультипрофільні магістерські моделі виявилися неконкурентоспроможними через перевантаженість навчальних планів другої вищої освіти та складність їхньої акредитації. Математично доведено високу позитивну кореляцію (r = 0,48) між наявністю академічної наукової школи та спроможністю університету зберігати ліцензійний набір магістрантів [3, 6].

3. Геопросторова поляризація освітньої мережі та ринку вступу. Картографічне моделювання вступних кампаній 2020–2025 рр. виявило явища просторової поляризації. Сформовано стійкий освітньо-науковий каркас («кластери стійкості») у Центральному та Західному регіонах

України: Київ – Львів – Житомир – Тернопіль – Рівне – Луцьк, де зосереджено понад 70% загального ліцензованого набору географів із високим конкурсним балом вступників (140–152). Водночас ЗВО прифронтових областей (Харківщина, Сумщина, Запоріжжя, південні регіони) зазнали суттєвого скорочення набору через безпекові чинники [7].

Паралельно відбувся злам фінансово-економічної моделі вступу: відхід від комерціалізованого контрактного набору 2021–2022 рр. до майже суцільної «бюджетизації» (у 2024–2025 рр. 85–90% вступників зараховуються на місця державного замовлення).

Інституційна стійкість Житомирського освітнього хабу. Яскравим прикладом стабілізаційного осередку виступає Житомирський державний університет імені Івана Франка. За даними моніторингу ЖДУ ім. Івана Франка є одним із небагатьох ЗВО України, який забезпечив безперервний набір за обома рівнями протягом усіх 6 років, утримуючи середній бал вступників на рівні 144,8–145,2. Це досягнуто завдяки реалізації тріади чинників: збереженню фахової ідентичності та польових досліджень Полісся; наскрізній цифровізації (навчання в ГІС ArcGIS, QGIS); STEM-оригінальності, екологізації підготовки та залученню засобів музейної педагогіки [4, 8].

Узагальнення результатів 5-річного моніторингу дозволяє сформулювати ключові орієнтири для сталого розвитку природничої освіти України: державна підтримка та фінансування провідних регіональних освітніх хабів (Житомир, Львів, Київ, Тернопіль, Рівне тощо) як запорука збереження просторового каркасу фахової підготовки; запровадження мережевих «дзеркальних» цифрових освітніх програм між ЗВО тилових областей та університетами прифронтової зони для захисту їхнього кадрового й наукового потенціалу; гнучка адаптація держзамовлення відповідно до реальних кадрових потреб регіональних ЗЗСО та концепції НУШ у вчителях природничо-екологічного спрямування; наскрізна цифровізація, STEM-орієнтованість та залучення музейної педагогіки для формування фахової компетентності вчителя географії нового покоління.

Список використаних джерел:

1. Власенко Р. П. Формування мотивації та пізнавальної активності засобами музейної педагогіки в закладі вищої освіти. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.* Педагогічні науки. 2025. Вип. 1 (57). С. 55–61.

2. Власенко Р. П. Статистичний моніторинг та геопросторова диференціація підготовки вчителів географії в Україні на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти. Наукові інновації та передові технології. 2026. № 4 (56). С. 949–963.

3. Власенко Р. П. Геопросторовий аналіз підготовки майбутніх учителів географії на другому (магістерському) рівні вищої освіти в Україні у 2025 році. *Перспективи та інновації науки.* 2026. № 3 (61). С. 309–321.
4. Власенко Р. П., Андрійчук Т. В. Методичні особливості організації самостійної підготовки майбутніх учителів географії на основі хмарно орієнтованого навчального середовища. *Вісник Глухівського НПУ ім. О. Довженка*. 2026. Вип. 2 (61). С. 111–118.
5. Власенко Р. П. Просторова диференціація та структурна трансформація підготовки майбутніх учителів географії в Україні (за результатами вступної кампанії 2025 року). *Суспільство та національні інтереси*. 2026. № 3 (23). С. 175–188.
6. Власенко Р. П. Методичні засади підготовки магістрів-географів в Україні: статистичний моніторинг та геопросторова трансформація (2020–2025 рр.). *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2026. № 29. С. 1-24.
7. Власенко Р. П., Андрійчук Т. В. Формування картографічної компетентності вчителів географії в умовах цифровізації освіти та Нової української школи. *Вісник науки та освіти*. 2026. № 4 (46). С. 3072–3084.
8. Власенко Р. П. Музейна педагогіка в регіональному контексті: можливості використання музеїв Житомирщини у процесі підготовки майбутнього вчителя географії. *Природнича освіта та наука*. 2025. № 4. С. 16–25.
9. Коберник О. М. Методика навчання географії: теорія і практика : підручник. Київ : Академія, 2020. 312 с.
10. Паламарчук Л. М. Формування професійних компетентностей майбутніх учителів географії : монографія. Вінниця : Нова книга, 2021. 204 с.
11. Щука Г., Сокол Т., Гергей Л. Підготовка майбутніх учителів географії до використання екскурсій в освітньому процесі. Інноваційна педагогіка. 2023. Вип. 65, т. 1. С. 82–87.